

© Editura EIKON

București, Calea Giulești 333, Sector 6
cod poștal 060269, România

Difuzare / distribuție carte: tel/fax: 021 348 14 74
mobil: 0733 131 145, 0728 084 802
e-mail: difuzare@edituraeikon.ro

Redacția: tel: 021 348 14 74
mobil: 0728 084 802, 0733 131 145
e-mail: contact@edituraeikon.ro
web: www.edituraeikon.ro

Editura Eikon este acreditată de Consiliul Național
al Cercetării Științifice din Învățământul Superior (CNCSIS)

Descrierea CIP este disponibilă
la Biblioteca Națională a României

ISBN: 978-606-49-0168-2

Tehnoredactor: Mihăiță Stroe

Editor: Valentin Ajder

Nicole Moț

DIPLOMATIA ROMÂNĂ

O perspectivă feminină

Prefață de Alin Ciupală

E I K O N

București, 2019

CUPRINS

Prefață.....	5
Notă introductivă.....	9
Mulțumiri.....	15
I. Incursiune în diplomația femeilor la nivel global.....	17
II. Începuturile diplomației române. Înființarea și evoluțiile Ministerului român al Afacerilor Externe.....	89
III. Inițiative de tip diplomatic ale femeilor române în perioada interbelică (1918-1939)	113
IV. Femeile române și diplomația după al Doilea Război Mondial (1947-1989)	151
V. Oportunități și provocări pentru femei în diplomația română după 1990.....	175
Concluzii.....	195
Bibliografie.....	199

I. INCURSIUNE ÎN DIPLOMAȚIA FEMEILOR LA NIVEL GLOBAL

„Ei bine, lucrul pe care l-am învățat în calitate de diplomat este că relațiile umane fac diferența.”

Madeleine Albright, prima femeie ministru de externe a S.U.A.

Îmi amintesc că la debutul meu în diplomație, ghidată de entuziasmul tânărului care descoperă o lume nouă, plină de provocări, aveam convingerea că voi putea schimba lumea, că paleta extinsă a diplomației preventive pe care o aprofundam, îmi va oferi toate instrumentele necesare pentru a putea asigura pacea pe întreg mapamondul. Acesta este și motivul pentru care lucrarea mea de diplomă la absolvirea Academiei Diplomatice s-a intitulat *Extrapolarea conceptului Unitate de Criză în cadrul Ministerului român al Afacerilor Externe (M.A.E.)*². Consideram că prin înființarea unei Unități de criză în cadrul M.A.E română se asigura sprijinul necesar cetățenilor români care se confruntau cu situații dificile peste tot în lume. Zilele petrecute la cabinetul ministrului, alături de diplomații experimentați de la care învățam mereu ceva nou, m-au forțat, practic, să acumulez expertiză mai repede decât dacă aș fi petrecut ani în calitate de referent pe un anumit

² Coordonată de domnul ambasador Mihnea Constantinescu (+)

dosar de politică externă. Pe parcurs, realizăm, însă, că singură nu voi putea schimba lumea, cel puțin o puteam îmbunătăți, colaborând, într-un efort de echipă, cu diplomații minunați pe care am avut onoarea să îi întâlnesc în Centrala M.A.E. Ulterior, pe parcursul carierei diplomatice, aveam să descopăr, în rândul noilor admiși în instituție, același entuziasm și deziderat, de a soluționa toate conflictele de pe mapamond și de a asigura pacea și prosperitatea globală. Diplomația, una dintre cele mai sofisticate meserii din lume, care, prin caracterul ei enigmatic, a permis dezvoltarea clișeelelor (n.n. cea mai amuzantă remarcă fiind aceea că diplomații sunt mereu la recepții, unde servesc șampanie și caviar), reprezintă infinit mai mult. În primul rând, presupune o viziune națională, adaptată sistematic la curente de direcție internaționale, care să permită exercitarea unui rol diplomatic de amploare. În al doilea rând, presupune un proces continuu de perfecționare, de aprofundare și de evaluare a dinamicii schimbărilor globale specifice secolului XXI și, implicit, a paletelor de instrumente diplomatice existente. În al treilea rând, este un efort de echipă. De la sfera afacerilor politice bilaterale, multilaterale, până la diplomația publică, economică și culturală, diplomații de carieră identifică și construiesc punți infinite de dialog cu omologii străini pentru promovarea intereselor naționale.

Și totuși ce este diplomația și ce ar trebui să știm despre una dintre cele mai fascinante meserii din lume?

Numeroase studii ale cercetătorilor și practicienilor au încercat de-a lungul timpului avansarea unei definiții concrete a diplomației și a diplomaților, însă complexitatea domeniului și caracteristicile acestuia nu au reușit cristalizarea unei definiții unanim acceptate.

Teoretic, conform *Dicționarului Explicativ al Limbii Române* (1998) **diplomația** este definită astfel: *1. activitatea desfășurată de un stat prin reprezentanții săi diplomatici, în scopul realizării politicii externe preconizate; comportare abilă, subtilă, 2. carieră, profesiune de diplomat, 3. totalitatea reprezentanților diplomatici constituiți în corp. - din francezul „diplomație”.*

Etimologic, cuvântul **diplomație** provine de la grecescul **diplôô** care înseamnă „dublez”, desemnând acțiunea de a redacta actele oficiale sau diplomele în două exemplare, dintre care unul era oferit ca scrisoare de împuternicire trimișilor, iar celălalt se păstra în arhivă. Documentul conferea un privilegiu, respectiv permisiunea de a călători celui care îl purta, ulterior termenul fiind identificat cu exprimarea pentru documentele prin care anumiți conducători confereau aceste favoruri.

Cuvântul **diplomație** a fost introdus, pentru prima oară în limba engleză, de către Edmund Burke, în 1796, având la bază cuvântul de origine franceză *diplomatie*. **Diplomația** a devenit, după un timp, identificabilă cu relațiile internaționale. În secolul al XVIII-lea, termenul de origine franceză „*diplomat*”, se referea, pentru prima dată, la o anumită persoană autorizată să negocieze în numele unui stat.

***

Diplomația femeilor a debutat relativ târziu la nivel global, decidenții statelor occidentale, rezervați în deschiderea către femei a acestui domeniu eminent masculinizat, neputând vreodată anticipa că, într-o zi a secolului XXI, majoritatea ministerelor de externe din Europa vor putea însuma atâtea reprezentante în serviciul diplomatic, demonstrând astfel că, după o lungă

perioadă de așteptare, doamnele au decis să încline balanța în favoarea lor. Demersul lor consecvent, deloc ușor și îngreunat de percepțiile vremurilor, de a-și câștiga un loc în planul diplomației a reușit să cuantifice astăzi un număr semnificativ la nivelul reprezentării diplomatice feminine, de la Bruxelles la Canberra, din S.U.A până pe continentul asiatic, desigur, raportat la nivelul deschiderii fiecărui stat în această direcție.

Dacă în diplomațiile occidentale, numărul femeilor diplomat a crescut simțitor, deși paritatea de gen este încă un subiect în dezbatere în forurile internaționale, alte state au rămas ancorate în menținerea *status-quo*-ului masculin în planul gestionării relațiilor internaționale, fiind promovat un număr redus de femei.

Concret, direcțiile de dezvoltare pentru femei erau reduse, în trecut, la gestionarea activității casnice (soție și mamă), contrastând puternic cu dezideratul avansării unei activități care să presupună asumarea unui rol proeminent într-un domeniu, pe fondul evoluțiilor statutului femeii în societate. Faptul că multe femei proveneau din familii aristocrate și beneficiau, în consecință, de o educație aleasă, nu le conferea automat dreptul de a se implica în afacerile de stat ale soților, însă le facilita, de o manieră informală sau prin intermediul familiei, oportunitatea de a participa la negocierile diplomatice.

Particularitatea unor secole care conturau doar profilul unei prezențe discrete a femeii alături de soț, fără a se interfera cu procesul decizional al acestuia, a fost depășită ocazional, când acțiunile diplomatice ale acestora au reușit să articuleze, în timp, evenimente cu adevărat importante.

De la înfăptuirea unor alianțe maritale ale moștenitorilor, realizate la vârste fragede, respectiv de la 2-3 ani, menite să

asigure pacea și dezvoltarea economică a teritoriilor lor, până la asumarea unor roluri decizionale în situații punctuale, femeile și-au demonstrat abilitatea și forța de a reacționa de o manieră similară cu bărbații.

Educate în spiritul viitoarelor atribuții regale pe care și le vor asuma într-o bună zi, tinerele prințese căsătorite, în general, de părinți, la vârste adolescente, exersau un rol diplomatic permanent odată cu căsătoria, contribuind la consolidarea dialogului politic, economic și de apărare între țara natală și cea maritală.

Fără doar și poate, sfera relațiilor diplomatice a reprezentat un instrument concret de promovare a intereselor dinastice, ceea ce explică, probabil, apetența femeilor, menținută până în zilele noastre, pentru acest domeniu.

De aceea, consider că accederea femeilor în serviciul diplomatic a constituit una dintre deciziile istorice majore în plan global, deși conturarea unei perspective feminine în planul relațiilor internaționale a devenit posibilă abia după prima conflagrație mondială și pe deplin descătușată abia după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial.

Diplomația permanentă

Cercetările în domeniu plasează apariția *diplomației permanente* în cea mai frumoasă și înfloritoare epocă din istorie: Renașterea. Odată cu mișcarea culturală renașcentistă se modificau și caracteristicile artei diplomatice, conferind cetățivilor Italiei un avantaj net superior comparativ cu celelalte state din Europa.

Echilibrul dintre diversele forțe politice ale vremii a generat o perioadă de relativă înțelegere și a creat premisele dezvoltării economice italiene, favorizând înflorirea artei și a literaturii, domenii susținute financiar de familiile bogate și

influențe, Medici (Florența), Este (Ferrara), Sforza (Milano), dar și de ducii de Urbino, dogii venețieni și papalitatea romană. În acest context prosper, apare în jurul anului 1500 funcția de *ambasador rezident*, adoptată rapid de cetățile italiene, care conferă, pentru prima dată în istorie, un statut deplin și un sediu permanent pe lângă șeful de stat unde este trimis ambasadorul, fără a antrena principiul reciprocității (n.n. care va deveni posibil abia după 1648). La mijlocul secolului al XV-lea, principalii actori politici din Italia sunt Milanul, Veneția, Florența, Neapolul și Papalitatea, conducătorii dispunând de ambasadori permanenți care să asigure le activitatea diplomatică.

Diplomația permanentă a secolului al XV-lea se caracterizează prin ambiguitatea acordată regulilor de drept diplomatic, prin existența unor privilegii și imunități diplomatice care, de cele mai multe ori, nu erau respectate, printr-un statut care conferea dreptul de a acționa pentru un suveran (și nu pentru o entitate statală) și prin numirea unor ambasadori, soli, desemnați din rândul personalităților de la Curte (nobili, negustori, magistrați). Curțile care nu își puteau permite finanțarea activității ambasadoriale, date fiind costurile asumate rangului sau ceremonialului, acordau miniștrilor „rezidenți” competențe de a acționa, în conformitate cu atribuțiile unui „ministru plenipotențiar”. Mai târziu, prin cele două documente ale Tratatului de pace de la Westfalia (1648) sunt atestate stabilirea și menținerea delegațiilor permanente pe lângă Curțile străine.

În viziunea academicianului și diplomatului Mircea Malița³, evoluția instituției de ambasador rezident a fost una lentă, dar

³ Mircea Malița în „Jocuri pe scena lumii”

sigură, în scurt timp fiind cristalizat, pe lângă ambasador, profilul secretarului permanent / expertului (lingvist, jurist sau cu experiență de negociator) în calitate de subordonat.

Anterior, pe lângă ambasador funcționa doar personalul auxiliar, angajat și finanțat din resursele proprii ale acestuia, cel mai important fiind bucătarul personal, pentru a se evita otrăvirea ambasadorului în exercitarea funcției.

Tot în acea perioadă este elaborat primul îndrumar diplomatic, scris de diplomatul venețian Ermolao Barbaro, care avea să definească, în *De officio legati*, funcția ambasadorială ale cărei responsabilități principale le constituiau activitatea de informare (n.n. intrigile de la curte erau adeseori alimentate de diplomații străini) și crearea de alianțe politice.

Harta Italiei renascentiste 1500

Diplomația femeilor aristocrate⁴

În secolul al XV-lea, femeile aristocrate reprezentau obiectul schimburilor diplomatice în cadrul căsătoriilor care cimentau alianțele politice europene, iar interesele și obiectivele lor politice căpătau, adeseori, un caracter local sau transregional. Practic, căsătoriile regale, aranjate la vârste fragede, ajungeau să definească harta politică a Europei, iar reginele sau prințesele de coroană erau recunoscute de către contemporani drept actori diplomați majori. Diplomația maritală reprezenta, în fond, instrumentul prin care familiile aristocrate din diferite regiuni, posesoare de influență, erau integrate în alianțele și rețelele transeuropene.

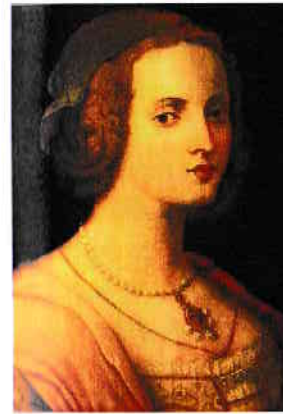
Astfel, principala preocupare a tinerelor soții era reprezentată de asigurarea urmașilor dinastiei și, odată îndeplinit acest obiectiv, ele puteau exersa, la rândul lor, rolul de negociator pentru alianțele politice ale copiilor lor. Deoarece migrau în vederea căsătoriei dintr-un punct geografic spre altul, tinerele aristocrate erau înzestrate nu doar cu un bagaj educațional important și sofisticat, dar mai ales cu o rețea de contacte familiale care putea sprijini activitatea politico-diplomatică a soților.

Începând cu mijlocul secolului al XV-lea, când prinții moștenitori erau obligați să-și asume rolul de conducători ai armatei în timpul bătăliilor, s-a constatat o creștere a tendinței soțiilor rămase acasă de a gestiona complexul proces de organizare a aparatului de conducere administrativ, juridic și a politicii externe, pe durata absenței acestora.

Această nouă autoritate obținută de femei a generat un val de critici din partea conservatorilor care apreciau că

⁴ Glenda Sluga și Carolyn James în „Women, diplomacy and international politics since 1500”

implicarea diplomatică și gestionarea afacerilor de stat nu erau potrivite pentru soțiile rămase acasă. În reacție la suita de critici, un număr considerabil de femei aristocrate din orașele Italiei renascentiste (Ferrara, Milano, Mantua și Urbino) au decis să construiască un consens cu privire la autoritatea și influența lor, încurajând scrierea unor tratate în apărarea drepturilor femeilor. Dovada faptului că această campanie tacită a elitelor feminine a avut succes este cronica ulterioară a lui Dario di Ugo Caleffini, notar și birocrat, cronicar la curtea estică din Ferrara.

Fiica regelui Ferdinand I din Neapole, *Eleonora de Aragon* (1450-1493), devenită soția ducelui de Ferrara, Ercole I d'Este, și-a asumat rolul de mediator în relațiile dintre provinciile Neapole și Ferrara, în special în atmosfera tensionată a Războiului Pazzi din 1478, în cadrul căruia tatăl și soțul său erau oponenți. Întrucât avea acces la corespondența diplomatică a soțului, Eleonora de

Aragon transmitea, adeseori, scrisori ambasadurilor ocazionale acreditați în ducatul său pentru a-și promova activ ambițiile dinastice, activitate diplomatică păstrată pe durata căsătoriei sale.

Corespondența diplomatică cu ambasadorii confereau tinerei ducese și oportunitatea pregătirii dialogului cu demnitarii străini la recepțiile oficiale, creionând astfel, o posibilă abordare comună a temelor de interes reciproc.

De pildă, cu prilejul vizitei sale la Roma, unde, în onoarea sa, Papa Sixtus al IV-lea a organizat o recepție, ducesa a primit indicații prețioase din partea tatălui său, regele Ferdinand,

privind subiectele de discuție cu Sanctitatea Sa, între care și soluționarea unor chestiuni pendinte. Odată însușită arta diplomatică, s-a asigurat că și ficele sale, Isabella și Beatrice d'Este, vor fi educate în spiritul conexiunilor diplomatice pe care să le poată utiliza în beneficiul alianțelor maritale. Mai târziu, cu prilejul participării la căsătoria ficei sale Beatrice, la Milano, Eleonora a promovat, în rândul invitaților, candidatura fiului său Ippolito pentru asumarea funcției de cardinal.

Implicarea sa activă în gestionarea afacerilor de stat, în absența ducelui, în calitate de co-regentă, a fost elogiată de scriitorii italieni precum Antonio Cornazzano (*Del modo di regere et di regnare*) și Bartolomeo Goggio (*Da Ladibus Mulierum / Laudă femeilor*). Talentul său de a scrie, în special corespondența oficială, dar și cursivitatea dialogului său public, calități rare pentru o femeie a acelor vremuri, i-au conferit un rol politic subtil prin care a putut contribui la asigurarea prosperității ducatului său.

Încercările diplomatice ale uneia dintre figurile emblematice ale Italiei renascentiste, marchiza de Mantua *Isabella d'Este* (1474-1539), fiica Eleonorei de Aragon, una dintre cele mai importante femei din perioada Renașterii italiene ca profil cultural și politic, au fost pe larg analizate de Alessandro Luzio⁵ în primele decade ale secolului XX. Căsătoria tinerei cu marchizul Francesco II Gonzaga de Mantua

Copie foto după tabloul pictat de celebrul pictor italian Tiziano, expus la Muzeul de Istorie a Artei din Viena (Kunsthistorisches Museum)

⁵ Alessandro Luzio „Isabella d'Este e la corte sforzesca”, p 162

(n.n. cu care fusese logodită de familie de la vârsta de șase ani) avea să cimenteze o alianță nordică crucială, asigurând conexiunile socio-politice și genealogia aristocrată care lipsea familiei Mantua. În absența soțului său, marchiza își asuma co-regența și superviza domenii interne precum justiția, diplomația, agricultura, sănătatea, spionajul și economia.

Parteneriatul politic marital care presupunea participarea ambilor soți la reuniunile interne pentru gestionarea afacerilor statale era dublat de canalul epistolar separat de comunicare al Isabellei, devenit un instrument alternativ de informare, motiv pentru care era considerată de către colaboratorii din cancelarie drept un „operator prudent și foarte bine informat”.

Inițiativa de a găzdui, în 1512, la Mantua, conferința pe parcursul căreia a negociat, cu succes, aspecte politice interne cu Florența și Milano, a determinat separarea de soțul care s-a considerat dezonorat de acest demers în absența sa.

După decesul acestuia, în 1519, Isabella a devenit regentă pentru fiul său Federico, jucând un rol politic important pentru promovarea Mantua. Isabella d'Este a călătorit de multe ori în calitate de reprezentant diplomatic al Curții Mantua, negociind acorduri sensibile și reprezentând interesele la Curțile din Roma, Milano, Veneția, Neapole. Pasionată de artă, Isabella d'Este a petrecut decenii pentru constituirea unei colecții remarcabile, constând în cărți, instrumente, piese de mobilier și antichități (n.n. peste 7.000 de articole⁶), motiv pentru care marchiza de Mantua este evocată nu doar în istoria diplomatică, dar și în cea a artei.

⁶ Această listă de peste șapte mii de articole a fost editată și publicată într-o ediție modernă de Dr. Daniela Ferrara (Mantua: Silvana Editoriale, 2003). O parte semnificativă din colecțiile Isabellei se află acum în principalele muzee și biblioteci din lume